

23/53 Necm Suresi

1. Hevâ fiili; inmek, çıkmak, hava, boşlukta kaymak, şahinin avına doğru süzülüp pike yapması anlamlarına gelmektedir (Zebîdî, *Tâc*, Maverdî, *en-Nüket*). İnip gelen yıldız ifadesi, bu anlamların hepsini ifade eder kanaatiyle tercih edilmiştir. Çok sayıda müfessir bu yıldız sembolünde, inmekte olan Kur'an pasajlarının kastedildiğini söylemişlerse de biz, devamında anlatılanlardan hareketle getirdiği Kur'an'ı da kapsayacak bir şekilde Cebrail'in kastedilmiş olabileceği görüşündeyiz. (Taberî, *Camî'l-Beyan*; İbn Kesir, *Tefsir*). 5. ayetten itibaren anılan olgu da bunu destekler niteliktedir.

2. İlk ayette fiil olarak kullanılan "hevâ" kelimesi, burada isim olarak kullanılmaktadır. Kelime, insanın kendi kendine uydurduğu boş kuruntular, doğru sandığı yanlışlar anlamına gelmektedir. Dahhak'ın dediği gibi, şeytanın vahye müdahale ettiği yönündeki müşrik iddialarına cevap olduğu da söylenebilir (İbn Kesir, *Tefsir*). Tarihte hevâ ile rey (görüş) genelde birbirine karıştırılmış ve insanın herhangi bir konuda görüş sahibi olmasının bu ayetle yasaklandığı sanılmıştır. Hatta Kur'an'ı kendi görüşüyle tefsir edenin kâfir olacağına dair hadisler bile uydurulmuştur. Oysa rey bilgiye dayalı görüş demektir. Hevâ ise vahyin yerine zanna dayalı atalar kültürünü veya insanın kendi mesnetsiz iddialarını geçirmesi gibi batıl düşünceler ve kuruntular demektir (Benzeri değerlendirmeler için bkz. İzutsu, age, s. 94-105; 45/Casiye 24; 37/Rum 29; 13/Ra'd 37).

3. "Vahiy" cahiliye Araplarının dilinde iki kişi arasında geçen gizli veya fısıltılı konuşma demektir. Şifahî olmak zorunda değildir. Bir gizem ve esrarengizlik barındırıyordu. Yazıyı da gizemli gördükleri için harflere de vahiy diyorlardı. İlk dönemlerde Kur'an'ın bazı harflerle başlaması bundandı (İzutsu, age, s. 238-249). İşaretle konuşma (19/Meryem 11), ilham (7/A'raf 117) anlamlarına da geliyordu. Fakat anlamında gizem barındıran kelime şeytanın sözünden bahsediyorsa bu vesvese anlamına geliyordu (6/En'am 113, 121).

4. Ufukta bir yıldız gibi parlayıp sonra Peygamber'in bütün ufku kaplayan cennetvari bir gezegende, bir ağacın yanında ve olağan üstü mucizeler arasında, fizikötesi bir Cebrail hayali! Böylesi bir Cebrail'den 'yıldız' diye bahsedilmesi doğal olduğu gibi, yıldızlara bakarak fal bakan ve peygamber bekleyen müneccimlere ve o günün insanına da iyi bir cevap olmaktadır. Şi'ra yıldızından bahseden 49. ayete bakılabilir. Bu ayetlerde görülen varlığın Allah olduğunu iddia edenler olmuşsa da ciddiye alınmamıştır. Sahih kaynaklarda yer alan rivayetlere göre görülen Cebrail'dir. Bu görüşte olanların başında Hz. Aişe, Ubey bin Ka'b, İbn Mesud ve Ebu Zer gibi sahabiler gelmektedir. Özellikle Hz. Aişe, Allah'ı görme iddiaları karşısında derin teessüflerini ortaya koyarak şunları söylemiştir: "... Kim Muhammed Rabbini gördü derse yalan söylemiştir..." dedi ve "Gözler O'nu göremez ama O, gözleri görür." (6/Enam 103) ayetini okudu. Bazı rivayetlerde Hz. Aişe bu açıklamalardan sonra Hz. Peygamber'den Cibril'i iki defa asli şeklinde gördüğünü rivayet etmektedir (Buharî, *Tefsir* 53/1; Müslim, *İman* 287; Hamdi Yazır, *Hak Dini*; Mevdudî, *Tefhim*; Bedruddîn ez-Zerkeşî, *Hz. Aişe'nin Sahabeye Yöneltiği Eleştiriler*, thk. Erul, Ankara 2012, s. 33-38).

5. Cebrail'in metafizik bir evrenden fizikî bir evrene gelmesi olayı iki boyutlu hale getirmektedir. Bu karmaşık olguyu tek boyutlu pozitivist bir yaklaşımla izah etmek imkânsız olduğu gibi sınırsız hayaller âleminde keyfi yorumlara tabi tutmak da kabul edilemez. Sözün ve anlamın kurallarından oluşan mantikî tutarlılık bizim için rehber olmak durumundadır. Anlaşıldığı kadarıyla Cebrail Mekke'ye inmektedir, ancak Hz. Peygamber'in gördükleri Mekke'nin fizikî coğrafyasıyla sınırlı kalmamaktadır. Olağanüstü ayetler görmektedir (18. ayet). Dolayısıyla cennetü'l-me'vâ, sidretü'l-münteha ve onları kaplayan sis perdesini Mekke'nin taşı, toprağı ve ağacıyla sınırlamak batı felsefesinin kapıldığı metafizik korkusu ve düşmanlığının hayaletlerine kendimizi mahkûm etmekle eşdeğer görünmektedir. Albert Einstein'ın Batı'nın metafizik korkusu ve düşmanlığını silkelediği bir dünyada bizim kendimizi pozitivistin kalıplarına mahkûm etmemiz anlaşılır gibi gözükmemektedir (Bertrand Russel'a yazdığı eleştiri için Bkz. *Batı Felsefe Tarihi 2*, s. 9-16). Cebrail'in kendisi gibi metafizik bir boyutta, evrenin arkaplanını yansıtan görüntüler eşliğinde teşrif ettiği anlaşılmaktadır. Hz. Muhammed'in ufkunu kaplayan ve müşriklerin de kabullenemeyip tartıştığı olgu bu metafizik görüntülerdi (Bkz. 17/İsra 1, 60). Onun gördüğü her olağanüstü ayeti fizikî bir mecburiyetle izah etmeye çalışan günümüz pozitivistleri de, Cebrail'i görme olgusuna aynı fizikî kurgu içerisinde bir izah getirmek zorunda olduklarını unutmamalıdır.

6. Burada sayılan putlar cansız oldukları için isimlerinin de dişil olduğunu görmekteyiz. Ayrıca Mekkeli putperestler, tıpkı melekler gibi putları da Allah ile aralarında şefaati kabul etmektedirler (10/Yunus 18; 39/Zümer 3, 4, 43, 44). Çünkü müşrik Araplar bu üç putun gökte uçan beyaz kuğular (Garânik) olduğunu iddia etmektedirler (İbnü'l-Kelbî, *Putlar*, Ank. 2005, s. 27, 28; Taberî, *Camîu'l-Beyan*). Çünkü o cansız putların içinde cinlerin yaşadığını ve cinlerin Allah'ın oğulları olduğunu (hâşâ), göğe çıkıp meleklerin dünyasından vahiy getirdiklerini sanmaktadırlar. Putların isimleri dişil olsa da içinde yaşadığına inanılan cinleri erkek kabul etmektedirler. Melekleri Allah'ın kızları kabul ederken (ayet 27) erkekleri kendilerine tahsis etmektedirler ki haksız yere yaptıkları bu tasnifte kendilerine seçtikleri erkekler putların içindeki cinler olmaktadır. (72/Cin 1-15; 6/Enam 100; 37/Saffat 149-159). Bazı müşrik topluluklar bu putlara saygı için Safa ile Merve arasında sa'y etmiyorlardı. Allah Rasulü'nün, tartışmaların yaşandığı Kâbe'de, surenin sonundaki secde emrini yerine getirmesi üzerine müşriklerin de secdeye kapandığı, buradan hareketle geçmiş ve günümüz iftiracılarının meşhur "Garânik" (Hz. Peygamber'in putlara secde ettiği) iddiası ortaya atılmıştır (Buharî, Tefsir 53; Hamdi Yazır, *Hak Dini*).

7. Paylaşımın sadece niceliği değil, bizi kendisi haksızlıktır; çünkü Allah'ın yarattığı varlıkları Allah ile paylaşmaya kalkıyorlar. Melekleri Allah'ın kızları kabul ederken, erkek çocukları kendilerine yakıştırıyorlar (Taberî, *Camîu'l-Beyan*). 25. ayette, göklerde ve yerde ne varsa Allah'a ait olduğu açıkça dile getirilmektedir.

8. Bu ayet genelde iki ayrı cümleye bölünerek; "Gökyüzünde nice melekler var ki onların şefaati hiçbir yarar sağlamaz. Ancak Allah dileyip razı olduğu kimseye izin verirse başka." şeklinde çevrilmektedir. Oysa böyle bir çeviri cümlelenin kastettiği anlamı da parçalamaktadır. Birinci cümle şefaati reddederken ikinci cümle bağımsız bir cümleymiş gibi izin verilmesinden hareketle cevaza dönüştürülmektedir. Meleklerin şefaatine inanan müşriklerin iddiasını reddetmek için gelen ayet, sanki Müslümanlardan bahsediliyormuş gibi şefaatin imkânına dönüştürülmektedir (10/Yunus 18). Oysa rıza ve izin istisnası, müşriklerin şefaatin inancını reddeden asıl hükmün gerekçesini açıklama bağlamında gelmiştir (40/Mümin 9). Bu istisnayı bağımsız bir cümleye dönüştürerek

hüküm çıkarmak ‘müşriklerin bir kısmına şefaata edileceği’ anlamını doğurur ki bu açık bir çelişki olur. Geniş bilgi için bkz. 36/Yasin 23; 19/Meryem 85-87. Müminlerin şefaata anlayışıyla ilgili ayetler için bkz. 2/Bakara 254, 255.

9. Cahiliye döneminde ve Kur’an’ın indiği asırda ilim kelimesi, kesin bilgi demektir ve zannın zıddı bir anlamda kullanılıyordu. Ancak cahiliyede ilim atalardan miras alınan kültüre dayanıyordu. İslam bu geleneğin zanna dayalı bilgi teorisini reddederek ilahî ve aklî ölçüleri esas alan yeni bir ilim sistemi inşa etti. Kelimenin anlamı aynıydı. Fakat İslam’ın kavram setiyle girdiği semantik ilişki onu daha tutarlı bir sistemin kesinlik prensibi haline getirdi. Özellikle gaybî konularda vahiy aklın yol göstericisi, hidayet kaynağı haline geldi (Izutsu, age. s. 99-104).

10. “Zikir” kelimesinin kök anlamı hatırlatmadır. Dolayısıyla uyarı ve öğüt anlamına gelmektedir (bkz. 68/Kalem 51). Burada Allah’ın öğüdü, vahiy, yani Kur’an anlamındadır.

11. Bu ayet, 26. ayetle başlayan hükümlerin açıklamasıdır. Müşrikler; yaratmanın Allah olduğuna inanırken meleklerin, cinlerin ve benzeri varlıkların tanrısal özellikler taşıdığına, kendileriyle Allah arasında şefaata olduğuna inanmaktadırlar (Izutsu, age. s. 39-42). Bu ayette ise göklerde ve yerde bulunanların, yani melek, cin ve insan gibi aracı varlıkların iyilik ve kötülüğe, ceza ve mükâfata engel olamayacağı dile getirilmektedir. Her şeyin sahibi Allah ise, bu yetkiler de Allah’a aittir; yetkisini kimseyle paylaşmaz; denmek isteniyor.

12. Arz, yeryüzü veya kısaca yer demektir. Toprakta yaratma kastedilmiş olabileceği gibi toprak da dâhil daha geniş bir bileşimden yaratılmış olması dile getirilmiş olabilir. Bazı ayetlerde toprağın dışında su ve benzeri maddeler zikredilmekte (21/Enbiya 30), bazı ayetlerde ise tekil bir ‘alaka’dan değil, çoğul bir ‘alak’tan bahsedilmektedir (96/Alak 2).

13. “Gayb”ın anlamı için bkz. 68/Kalem 47.

14. Bu ayet, “Kimse kimsenin günahını çekmez.” diye çevrilebilirse de müşriklerin aracı tanrılara günah bağışlama ve şefaata yetkisi tanımlarını reddetme bağlamında kullanıldığı için böyle motamot bir çevirinin anlamlı olduğunu düşünüyoruz.

15. “Aknâ” kelimesi, mülk sahibi yapmak anlamına geldiği gibi razı etmek anlamına da gelmektedir. Kanaat kelimesiyle hem mahreç, hem de anlam yakınlığı nedeniyle bu anlam tercih edilmiştir. Ayetin geçtiği bağlam bu manayı kuvvetlendirdiği gibi Seyyid Kutub da “Gözünü doyurmak” şeklinde anlamıştır (*Fi Zılali-l Kur’an*).

16. Şi’ra yıldızı, İkizler burcunda, Büyük Köpek takımyıldızında bulunan, gökyüzünün en parlak yıldızdır. Güneşten 20 kat daha büyük ve 50 kat daha parlak olan bu yıldızın dünyaya uzaklığı, Güneşin dünyaya uzaklığının bir milyon katıdır. Bu yıldız, bazı cahiliye Araplarının tapındığı ilahlardan biridir ve onlara göre bazı önemli olayların habercisidir (Hamdi Yazır, *Hak Dini*; Seyyid Kutub, *Fi Zılali-l-Kur’an*). Hz. Peygamber’in dedelerinden olan Ebu Kebşe putları bırakıp Şi’ra yıldızına tapmıştı. Bu nedenle müşrikler Hz. Peygamber’i ona benzeterek İbn Ebi Kebşe lakabını takmışlardı (Azimli, age. s. 377).

17. “el-Ûlâ” evvel kelimesinin müennesi/dişili olup ilk, birinci ve eski anlamlarına gelmektedir. Kur’an’da asırlar anlamına gelen “karn, çoğulu kurûn” kelimesine bitişerek “el-kurûn-ul Ûlâ” şeklinde kullanılmıştır (20/Taha 51; 28/Kasas 43). Bu kullanım söz

konusu deyimin ilk ve eski çağlar anlamında kullanıldığını göstermektedir. Dolayısıyla bu ayet, ilk çağlarda yaşayan eski medeniyet sahiplerinden bahsettiği izlenimini uyandırmaktadır. Kur'an, ikinci bir Âd kavminden bahsetmediği hâlde bu deyimi "İlk Âd" diye çevirerek tefsir kitaplarında ikinci bir Âd kavmi arayışına gidilmiştir ki bunun zorlama bir yorum olduğunu düşünüyoruz.

18. Altüst olan toplumlar veya şehirler konusunda farklı yorumlar yapılmıştır. Ancak yaygın kanaat Lût kavmiyle ilgili olduğu yönündedir. "Mü'tefike" kelimesinin "ifk" (iftira) kökünden geldiğine dikkat çeken İbn Atiyye, uydurma düşüncelerle inanç ve ahlâkın altını üstüne getiren toplumları Allah'ın altüst ederek helak ettiği yorumunu yapmaktadır (*el-Muharrer*).